

Projekto ONE dalyviai			
Sutrumpinimas	Visas pavadinimas	Valstybė	Tinklalapis
BIBSYS	BIBSYS	Norvegija	http://www.bibsys.no/
BL	Britų biblioteka British Library	Didžioji Britanija	http://www.bl.uk/
BRODD	Oslo koledžas, žurnalistikos, bibliotekinių mokslų ir informacijos mokslų fakultetas Oslo College - faculty of journalism, library and information science - unit BRODD	Norvegija	http://www.hioslo.no/brodd/ http://www.hioslo.no/JBI/
DBC	Danijos bibliotekų centras Danish Library Centre	Danija	http://www.dbc.bib.dk/
DDB	Vokiečių biblioteka Die Deutsche Bibliothek	Vokietija	http://www.ddb.de/
JR	Joanneum tyrimai Joanneum Research	Austrija	http://www.joanneum.ac.at/
LB	Štejermerkišo krašto biblioteka Die Steiermärkische Landesbibliothek	Austrija	http://www.stmk.gv.at/verwaltung/stlbib/start.stm
LIBRIS	Švedijos karališkoji biblioteka, LIBRIS skyrius Royal Library of Sweden, LIBRIS department	Švedija	http://www.kb.se/
LMJ	Štejermerkišo krašto muziejus, Joanneumas Steiermärkisches Landesmuseum Joanneum	Austrija	
NB	Norvegijos nacionalinė biblioteka National Library of Norway	Norvegija	http://www.nbr.no/
NM	Danijos nacionalinis muziejus, biblioteka Danish National Museum, The Library	Danija	http://www.natmus.min.dk/
Pica	Bibliotekų automatizavimo centras Centrum voor Bibliotheekautomatisering	Nyderlandai	http://www.pica.nl/
Crossnet	Crossnet Systems Limited	Didžioji Britanija	http://www.crxnet.com/
TKAY	Helsinkio universiteto biblioteka Helsinki University Library - TKAY	Suomija	http://renki.helsinki.fi/hyk/hul/
UBO	Oslo universiteto biblioteka University of Oslo Library	Norvegija	http://www.ub.uio.no/

Bibliografinė apskaita Baltijos šalių integralių informacijos sistemų kontekste

Regina VARNIENĖ

Bibliografijos ir knygotyros centras, K.Sirvydo 4, 2600 Vilnius, el. paštas: varniene@lnb.lrs.lt

Prieš trejus metus buvo imtasi įvairių iniciatyvų gerinant informacinį aptarnavimą Baltijos šalių vartotojams. Vienas iš šių projektų - integralių bibliotekų sistemų sukūrimas Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje. Šių sistemų kūrimo pagrindas yra paskirstyto katalogavimo ir bibliografinės apskaitos įgyvendinimas.

Nepaisant egzistuojančių panašumų dėl principinių nuostatų bei taisyklių, kuriant integralias bibliotekų sistemas Baltijos šalyse, mes turime žvelgti į kiekvieną šių sistemų individualiai, kadangi daugelis su jomis susijusių klausimų buvo išspręsta visiškai skirtingai, pvz., klausimai dėl integralios sistemos struktūros, taip pat atskirų posistemų struktūros, bibliografinių ir autoritetinių įrašų formatų pasirinkimo, katalogavimo taisyklių, atitinkamos programinės įrangos ir pan.

Lietuva

Paskirstyto katalogavimo idėja Lietuvoje buvo praktiškai pradėta įgyvendinti sukūrus suvestinį katalogą (SK) - didžiausią Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos (LIBIS)¹ posistemį. Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka ėmėsi vadovauti LIBIS kūrimui ir todėl tapo pagrindiniu suvestinio katalogo operatoriniu centru. Pagal LIBIS ir detalų suvestinio katalogo projektą² SK yra didžiausia ir pati svarbiausia LIBIS duomenų bazė, sudaryta remiantis bibliotekų tarpusavio bendradarbiavimo principu rengiant bibliografinius įrašus. Pagrindinis SK tikslas - išvengti procesų dubliavimo kataloguojant ir aprūpinti vartotojus bibliografinė informacija apie Lietuvoje ir užsienyje išleistus lituaninius dokumentus, kurie saugomi Lietuvos bibliotekose, nurodant jų saugojimo vietą.

Lietuvos mokslinių bibliotekų susivienijimas nusprendė padalinti užsienio leidinių katalogavimą bibliotekoms pagal jų specializaciją. Už Lietuvoje leidžiamų dokumentų katalogavimą atsakingas Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Bibliografijos ir knygotyros centras.

Nesenai 16 mokslinių bibliotekų įeinančių į Susivienijimą, buvo įtrauktos į SK kūrimą. Pagal susitarimą jos turi galimybę naudotis bendrais duomenimis vietinėms reikmėms, taip pat įtraukti savo duomenis į SK.

SK sudaromas remiantis šiais reikalavimais:

- turi būti sudaryta galimybė kurti išsamius bibliografinius įrašus UNIMARC formatu;
- duomenų bazėje kaupiami daugialgiai įrašai;
- garantuojami ryšiai tarp bibliografinių ir autoritetinių įrašų;
- sudaroma galimybė keisti ar ištrinti laukus ar polaukius, nekeičiant viso lauko ar polaukio;
- pagrindiniame įrašė atsispindi dokumento inventoriiniai numeriai, pastabos, dalykinės rubrikos ir pan., kurių gali prireikti, kai dokumentai saugomi skirtingose vietose;
- visi tos pačios antraštės leidimo egzemplioriai yra susiję su pagrindiniu tos antraštės įrašu.

Atsižvelgiant į UBCIM ir CoBRA programų³ rekomendacijas, Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas formuojamas atskirai.

Pagal projektą Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas užtikrins visų rūšių dokumentų, išleistų Lietuvoje, bibliografinę apskaitą - nuo pirmosios knygos, išleistos 1547 m., iki šių dienų, įskaitant ir lituaninius dokumentus, išleistus užsienyje.

Tikslo bus pasiekta sukūrus retrospektyviosios, einamosios bibliografijos bei faktografinių ir autoritetinių įrašų modulius.

Retrospektyviosios bibliografijos modulis įgalina rengti ir kaupti:

- periodinių leidinių analizinius bibliografinius įrašus (1832-1890);
- knygų bibliografinius įrašus (1547-1994);
- periodinių leidinių bibliografinius įrašus (1823-1940).

Didžioji šio modulio dalis šiuo metu yra prieinama kompiuterine forma, tačiau ne UNIMARC formatu. Šie įrašai artimiausiu metu bus konvertuoti.

Valstybinės *einamosios* bibliografijos modulis leidžia kaupti:

- periodinių leidinių bibliografinius įrašus (nuo 1994 -);
- knygų bibliografinius įrašus (nuo 1994 -);

- periodinių leidinių analizinius bibliografinius įrašus (nuo 1994 -);
- rinkinių analizinius bibliografinius įrašus (nuo 1994 -);
- vaizduojamojo meno leidinių bibliografinius įrašus (nuo 1994 -);
- natų bibliografinius įrašus (nuo 1996 -);
- kompiuterinių dokumentų bibliografinius įrašus (nuo 1996 -).

Valstybinė einamoji bibliografija prieinama kompiuterine forma nuo 1994 m. kovo mėn. PROCITE formatu.

Nuo 1998 m. birželio 1 d. pradėta kaupti valstybinę einamąją bibliografiją UNIMARC formatu naudojant naują programinę įrangą.

Faktografinių duomenų modulis numato kaupti:

- ISBN ir ISMN įrašų duomenis apie leidėjus (jų adresus, komunikacijos priemonių numerius ir kitą faktografinę informaciją);
- ISSN įrašus, kuriuose registruojama informacija apie leidėjus, serijinius leidinius, o taip pat duomenis apie atsakingus asmenis, jų telekomunikacijos numerius ir pan.;
- Lietuvos spausdintos medžiagos statistinius duomenis (leidinio rūšį, paskirtį, jo turinį, leidimo vietą, leidėjo vardą, leidinio teksto kalbą, leidinio apimtį ir pan.).

Autoritetinių įrašų modulis numato kaupti unifikuotas formas:

- asmenvardžių,
- kolektyvų,
- klasikos kūrinių antraščių,
- serijų antraščių,
- geografinių pavadinimų,
- slapyvardžių,
- dalykinių rubrikų.

Nacionalinės bibliografijos duomenų bankas sudarys galimybes racionaliai naudoti kataloguotojų darbą, taupyti techninius išteklius, padės išvengti dubliavimo kataloguojant Lietuvoje leidžiamus dokumentus.

Pagal projektą nuo 1998 m. birželio 10 d. valstybinės einamosios bibliografijos duomenimis UNIMARC formata gali naudotis kitos bibliotekos suvestiniame kataloge.

Retrospektyvioji nacionalinė bibliografija taps prieinama kitoms bibliotekoms tik po konversijos projekto realizavimo, kuris bus pradėtas įgyvendinti artimiausioje ateityje.

Pagal LIBIS projektą kitas SK egzempliorius saugomas Kauno technologijos universitete.

SK kūrime dalyvaujančios bibliotekos naudojasi naujomis katalogavimo taisyklėmis¹, kurios buvo parengtos 1997 m. kaip SK projekto dalis. Jos pagrįstos ISBD ir atitinka Europos katalogavimo tradicijas, ypač traktuojant ko-

lektyvus ir unifikuotus pradmenis. Katalogavimo taisyklės taip pat apima visas informacijos laikmenas, tarp jų ir elektronines, kurių pristatymą Nacionalinei bibliotekai numato 1996 m. lapkričio mėn. 22 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas².

Siekiant sukurti bibliografinius ir autoritetinius įrašus UNIMARC formata, atitinkančius naujas katalogavimo taisykles, Vilniaus programuotojai iš UAB „Sigmanta“ sukūrė naują programinę įrangą. Ši programinė įrangą atitinka visus SK operacinius reikalavimus priimant ir perduodant įrašus.

Nuo 1997 m. gegužės mėn. UAB „Sigmanta“ kuria Lietuvos bibliotekoms programinę įrangą, skirtą Lietuvos integralios bibliotekų informacijos sistemos suvestinio katalogo realizavimui. Šios programinės įrangos pagrindu LIBIS SK diegiamas Lietuvos nacionalinės bibliotekos Operatoriniame centre, kuris kaupia informaciją iš visų bibliotekų, LIBIS partnerių, kompiuterinių katalogų. Diegimo laikotarpiu 9 bibliotekos pateikė informaciją suvestiniam katalogui ISO 2709 formata. Šiuo metu vyksta SK sudarymas importuojant bibliografinius įrašus iš bibliotekų. Iki 1998 m. gegužės mėn. maždaug 55 000 įrašų buvo įvesta į LIBIS SK. Jie visiškai atitinka nustatytus bibliografinio aprašo reikalavimus.

LIBIS programa rengiama DBVS ORACLE pagrindu, naudojant kontekstinį kasetinį modulį, įgalinantį rengti paieškos indeksus. Programinė įrangą išsiskiria šiomis ypatybėmis:

- informacijos išlaikymas bei apdorojimas yra atliekamas pagal UNIMARC/B ir UNIMARC/A formatus;
- UNIMARC/B ir UNIMARC/A duomenų bazės, atspindinčios Lietuvos katalogavimo tradicijas, naudojamos parengtų bibliografinių aprašų kokybei įvertinti;
- duomenų kaupimas ir jų apdorojimas vykdomas naudojant UNICODE, o tai įgalina kaupti daugiakalbius bei daugiaženklius duomenis;
- paieškai ir bibliografinės informacijos vartojimui naudojama OPAC ir OPAC-WWW, kuri pateikia informaciją, koduotą UNICODE;
- katalogavimo posistemis suteikia galimybes išdėstyti bibliografinius įrašus UNIMARC formata bei formuoti hierarchinius ir lygiagrečius ryšius su autoritetinių įrašų bazėmis.

Šiuo metu tobulinami komplektavimo moduliai (ILL, Z39.50 ir pan.), taip pat kiti bibliotekų sistemai svarbūs elementai.

Latvija

Latvijos mokslinių bibliotekų susivienijimo suvestinio katalogo duomenų bazė artimiausiu laiku bus kuriama pagal 2 projektus: Bibliotekų informacinis tinklas ir LATLIBNET (Latvijos bibliotekų tinklas).

Atsakomybė už Latvijoje išleistų dokumentų bibliografinės duomenų bazės kūrimą tenka Latvijos nacionalinei bibliotekai. Ši nuostata įtvirtinta Latvijos Respublikos įstatymu „Dėl Nacionalinės bibliotekos funkcijų“, kuris buvo patvirtintas 1992 m. bendradarbiaujant su kitomis bibliotekomis - organizatorėmis ir skirtas sukurti suvestinio katalogo sistemą, „siekiant teikti informaciją vartotojams“.

Latvijos susivienijimo programoje dalyvaujančios bibliotekos susitarė dėl šių suvestinio katalogo principų:

- SK bus prieinamas ne tik susivienijimo narėms, bet ir vartotojams, gaunantiems informaciją Internetu;
- SK įgalins atlikti informacijos paiešką teikdamas pilną, patikimą ir naujausią informaciją apie bibliotekų fondus;
- SK apims bibliografinę ir fondų informaciją apie visas dokumentų rūšis, kurios saugomos bibliotekose, nepaisant leidinio kalbos;
- SK užtikrins įrašų bibliografinę apskaitą, efektyvią serijinių leidinių bibliografinę ir autoritetinę apskaitą, taip pat atitinkamą tarptautiniams standartams ir nurodymams. Tai įgalins vykdyti efektyvų keitimąsi informacija tarp bibliotekų ir informacijos vartotojų;
- SK garantuos duomenų eksportą/importą tarp kitų bibliotekų informacinių sistemų bei kortelinio SK konvertavimą į kompiuterines formas;
- SK suteiks galimybes sudaryti ir leisti įvairių rūšių bibliografijos rodykles;
- SK skatins komplektavimo ir katalogavimo procesų koordinavimą.

Šiuo metu didžioji valstybinės bibliografijos dalis yra prieinama elektronine forma - duomenų bazėse:

- Latvijos periodiniai leidiniai (1768-1995) - 21 123 bibliografiniai įrašai;
- spaudos statistika (nuo 1995 m.) - 6300 bibliografinių įrašų (kasmet padaugėja 2000 įrašų);
- Latvijos periodiniai leidiniai (1991-1995) - 2150 bibliografinių įrašų (kasmet padaugėja apie 500 įrašų);
- Latvijos dokumentų analiziniai bibliografiniai įrašai (nuo 1996) - 233 000 įrašų (kasmet padaugėja apie 90 000 įrašų);
- Latvija ir latviai pasaulio spaudoje (nuo 1997) - 5200 bibliografinių įrašų;
- Latvijos knygų bibliografiniai įrašai (nuo 1997) - 2500 įrašų.

Informacija tekstiniuose failuose:

- Latvijos dokumentų analiziniai bibliografiniai įrašai (1994-1995) - 130 000 įrašų;
- Latvijos knygų bibliografiniai įrašai (1993-1996) - 6300 įrašų;
- Latvija ir latviai pasaulio spaudoje (1991, 1993 - 1996) - 18 800 įrašų.

Dialoginiai katalogai:

- Latvijos knygų bibliografijos dialoginis katalogas (1998 -);
- Latvijos analizinės bibliografijos dialoginis katalogas (1998 -);
- periodinių leidinių dialoginis katalogas (Latvijos periodiniai leidiniai, apimantys 1768-1997 metus; projektas įgyvendintas parėmus Latvijos Soroso fondui).

Susivienijimo nariai susitarė naudoti USMARC formata lygiagrečiai su atitinkančiu jį USMARC/Authorities. Latvijos nacionalinė biblioteka jau parengė autoritetinių įrašų failus (21 678) USMARC formata.

Anglų-amerikiečių katalogavimo taisyklės (AACR2) šiuo metu katalogavimui naudojamos tik Nacionalinėje bibliotekoje. Susivienijimas remia dalinį jų naudojimą visose bibliotekose. ISBD Latvijoje dar neišleisti. Bibliotekos naudojami originaliais ISBD leidimais anglų kalba.

Pagal projektus (Bibliotekų informacinis tinklas ir LATLIBNET) ir naują 1997 m. lapkričio mėn. privalomojo egzemplioriaus įstatymą leidiniai visose informacijos laikmenose, tarp jų ir elektroninėse, bus įtraukti į suvestinį katalogą.

Estija

Projektas „Estijos bibliotekų informacijos sistema“ buvo baigtas rengti 1994 m.⁶

Pagrindinis šio projekto tikslas - sukurti Estijos integratių bibliotekų informacijos sistemą.

Pagrindiniai šios sistemos uždaviniai yra:

- vartotojams skirtos informacijos ir komunikacijos sistemos formavimas;
- pagrindinių procesų automatizavimas;
- kompiuterinių duomenų bazių, apimančių bibliotekų fondus, valstybinę bibliografiją ir specializuotas bibliografijas, sukūrimas.

Idėjos pagrindas - katalogavimo darbo paskirstymas visoms bibliotekoms, naudojant paskirstytą bibliografinę duomenų bazę.

Estijos integralios bibliotekų informacijos sistemos kūrimo projekte numatyta, kad bibliografiniai įrašai bus rengiami vieną kartą, o naudojami visose bibliotekose. Tik komplektavimo ir bibliografinio aptarnavimo duomenys įvairiose bibliotekose bus skirtingi.

Remiantis 1995 m. rugsėjo 14 d. susitarimu, pasirašytu Estijos mokslinių bibliotekų, šios bibliotekos perdavė pagrindinių suvestinio katalogo duomenų bazių kūrimo funkcijas Estijos nacionalinei bibliotekai Taline ir Tartu universiteto bibliotekai.

Valstybinė bibliografija yra ne atskiras posistemis, o Estijos nacionalinės bibliotekos suvestinio katalogo sudėtinė dalis. Estijos nacionalinė biblioteka yra atsakinga už

nacionalinės spaudos duomenų bazių kūrimą ir užsienyje leistus dokumentus estų kalba. Kaip pagrindinė privalomąjį egzempliorių gaunanti biblioteka, ji taip pat atsako už einamosios valstybinės bibliografijos sudarymą - monografijų ir serijinių leidinių, taip pat analizinės bibliografijos. Visi nuo 1991 m. į bibliografiją įtraukti dokumentai yra kompiuterine forma ir gana lengvai konvertuojami.

Estijos akademijos biblioteka yra kita privalomąjį egzempliorių gaunanti institucija, kaupianti dokumentus gamtos mokslų tematika. Biblioteka atsakinga už bibliografinių duomenų bazių kaupimą bei retrospektyviosios bibliografijos leidimą.

Duomenų bazės, apimančios 1675-1940 metais užsienyje leistus dokumentus ir 1851-1917 metais Estijoje leistus dokumentus, pateiktos USMARC formatu ir pricinos dialoginiu režimu.

Užsienio dokumentus kataloguoja įvairios Estijos bibliotekos pagal savo specializaciją.

1996 m. balandžio mėn. Estijos mokslinių bibliotekų susivienijimas priėmė galutinį sprendimą: Estijos bibliotekų informacijos sistema bus grindžiama ILS INNOPAC.

Susivienijimas priėmė sprendimą dėl dviejų SK centrų: Estijos nacionalinėje ir Tartu universiteto bibliotekose kūrimo. SK kaupimas paskirstytas tarp šių dviejų centrų dėl finansinių sunkumų. Artimiausioje ateityje bus įgyvendintas svarbiausias uždavinys - turėti du vienodus SK vaizdinius failus. Estijos mokslinių bibliotekų susivienijimo sprendimu kaip pagrindinis formatas bibliografiniams ir autoritetiniams įrašams sudaryti pasirinktas USMARC. Jis atitinka amerikietišką sistemą INNOPAC.

Esminis Estijos integralios bibliotekų informacijos sistemos projekto reikalavimas yra naudoti vienodą programinę ir techninę įrangą, nes tai garantuoja visų projekte dalyvaujančių bibliotekų integraciją į visas sistemos dalis.

¹ Lietuvos integrali bibliotekų informacijos sistema : LIBIS / Kauno technologijos universitetas, Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka ; parengė V. Kučiukas, A. Štreimikis, G. Duobinienė, R. Varnienė, V. Bulavas. - Kaunas, 1996. - D. 1-2.

² LIBIS suvestinio katalogo posistemio detalus projektas / UAB „Sigmanta“. - Vilnius, 1997.

³ Lenart M. Models for the provision of national bibliographic services in Europe : final report / translated and edited by the British Library. - Brussels ; Luxembourg, 1996. - V, 99 p.

⁴ Kompiuterinių bibliografinių ir autorizuotų įrašų sudarymo metodika / Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka. Bibliografijos ir knygotyros centras ; parengė L. Buckienė, N. Marinskienė, D. Sipavičiūtė, R. Varnienė. - Vilnius, 1998. - 132 p.

⁵ Dėl spaudinių ir kitų dokumentų privalomųjų egzempliorių siuntimo bibliotekoms tvarkos : Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas, 1996 m. lapkričio 22 d. Nr. 1389 // Valstybės žinios. - 1996 (Nr. 115); 1997 (Nr. 32).

⁶ Reial M. New information technology in the Estonian library network // Baltic IT review. - No. 3 (1997 (6)), p. 70-72.